

Міністерство освіти та науки України
Криворізький державний педагогічний університет
Кафедра загальної та вікової психології

Актуальні проблеми психології в закладах освіти

Матеріали міської науково-практичної конференції

До 80-річчя Криворізького державного
педагогічного університету та 20-річчя
кафедри психології КДПУ

Кривий Ріг
2010

УДК 159.9 + 159.922.7 + 37.015.3

Актуальні проблеми психології в закладах освіти :
А43 матеріали міської науково-практичної конференції : До 80-річчя Криворізького державного педагогічного університету та 20-річчя кафедри психології КДПУ. – Кривий Ріг : КДПУ, 2010. – 319 с.

У збірнику висвітлюються актуальні проблеми теоретичної та практичної психології, особливості їх виявлення у навчально-виховному процесі. Загальнопсихологічні, онтогенетичні, соціально-психологічні дослідження, консультативно-корекційні аспекти психологічного супроводу школярів і студентів у закладах освіти, представлені науковим колективом кафедри загальної та вікової психології КДПУ та інших ВНЗ, студентами та практичними психологами закладів освіти, свідчать про різноманітність науково-практичних інтересів психологічної спільноти м. Кривого Рогу.

Матеріали конференції адресовані як фахівцям, так і тим, хто цікавиться сучасним станом психологічної науки.

Рецензенти:

Гергель Є.Л. кандидат психологічних наук, доцент.

Чумак В.І. кандидат психологічних наук, доцент.

Ухвалено до друку на засіданні кафедри загальної та вікової психології (протокол № 9 від 24.02.2010 р.).

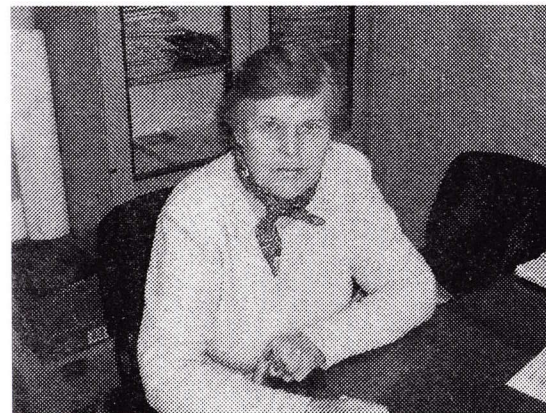
© КДПУ, 2010.

Кафедра загальної та вікової психології

Літопис кафедри

Як самостійний підрозділ кафедра психології існує з вересня 1989 року після того, як вона виокремилась із складу кафедри педагогіки. Першим завідувачем кафедри була відмінник народної освіти УРСР, кандидат психологічних наук, доцент Ткачова Л. Ф. У складі кафедри з

моменту її існування працювали кандидати психологічних наук Воронін А. І., Устименко С. Ф., Разборова Л. І., Подставкіна А. Ф. та кандидат педагогічних наук Тадіян С. В., Сичова Є. Я. На посаді асистентів працювали Тихонова З. О., Ткаченко О. А., Несторенко Г. П., Котляревський Г. М., Даніліна А. Г., Шаповал І. М., Шестопа-

Зміст

Розділ I. Загальнопсихологічні проблеми психічного розвитку особистості

Устименко С. Ф. Інтегральність-диференційованість як характеристики когнітивного стилю студентської молоді.....	11
Даценко О.А. Теоретичний аналіз самоорганізуючих дій особистості.....	19
Шило О.С. Дослідження впливу рівня впевненості у собі на прояв креативності майбутніх вчителів.....	28
Бузько Н. Вплив тривожності на мотивацію досягнення успіху.....	36
Комісарова К. Діагностика рівня інтелекту шляхом використання проєктивних методик.....	42

Розділ II. Онтогенетичний аспект проблеми психічного розвитку особистості

Воронін А.І. Якісні зміни деяких когнітивних умінь у студентські роки.....	47
Шамне А. В. Психосоціальні аспекти розвитку особистості та особистісних переживань при фрустрації соціальних потреб у дітей шкільного віку.....	54
Пилипенко К.В. Стан розвитку та динаміка емоційної стійкості студентів – майбутніх практичних психологів в системі вч.	65
Даценко О.А., Максимова Н. Психологічні особливості структурної організації самовідношення в підлітковому віці.....	72
Борисюк І.Ю., Кривенок І.В., Попель М.В. Динаміка проявів креативності в онтогенезі.....	80
Рябікова Ю. В. Психологічний аналіз мотивації навчальної діяльності.....	85
Кобильник Я. Психологічні особливості мотиваційної сфери Інтернет-залежних підлітків.....	92
Ющенко Ю. Вплив карантину на виникнення депресивного стану серед підлітків.....	96
Кобець Д. О. Психологічний аналіз допінг-поведінки у підлітковому віці.....	100
Рум'янцева А. В. Розвиток іншомовної мовленнєвої компетенції у студентському віці.....	105
Шарова А. В. Роль дидактичних ігор у розвитку творчих здібностей молодших школярів.....	112
Рибалко К. О. Психологічний аналіз адаптації вчителя до здійснення педагогічної діяльності.....	119
Крючкова В. Проблема формування ціннісної сфери юнака.....	125

Фоміна К. Дослідження рівня емпатії у студентів психологічного профілю навчання.....	133
Калюга О. Ю. Гендерні особливості спілкування в юнацькому віці.....	136

Розділ III. Соціально-психологічні проблеми становлення особистості в умовах сучасної розвитку суспільства

Токарева Н. М. Психологічна детермінація особистісного становлення суб'єкта у змінних умовах буття.....	142
Жураковська І.О. Вплив засобів масової інформації на рівень сугестивності у підлітків.....	150
Зушенська Ю.А. Психологічні феномени маніпулятивної взаємодії.....	156
Прахова С.А., Шумейко А.І. Поняття “фрустрація”: сутність, структура та особливості трактування у психологічних дослідженнях.....	163
Федосєєв С.Є. Особливості домінуючої стратегії психологічного захисту підлітків у шкільних конфліктах при міжособистісній взаємодії.....	168
Гонтар Д.А. Проблема соціальних стереотипів у вітчизняній та зарубіжній психології.....	176
Корупятник І.В. Особливості типів допінг-поведінки старшокласників у залежності від стилю міжособистісних взаємин.....	179

Розділ IV. Актуальні питання психокорекції та психологічної допомоги

Ткаченко О. А., Кічула Є. І. Дослідження особливостей розуміння та інтерпретації невербальної поведінки в контексті підготовки до педагогічного спілкування.....	185
Халік О.О. Динаміка змін в характеристиках тривожності практичних психологів-початківців з різними типами освіти.....	195
Ткаченко О.А. Теоретико-практичне обґрунтування засобів діагностики готовності студентів-психологів до розуміння психологічної ситуації клієнта (міжособистісний аспект).....	202
Жук А.І. Зниження рівня професійного вигорання практичних психологів шляхом психопрофілактики та особистісної психокорекції.....	210
Мітченко К.В. Зниження тривожності батьків дітей раннього віку за допомогою проведення психологічних консультацій.....	216
Безцінна К. Шляхи подолання стану психічного напруження напередодні зовнішнього незалежного тестування (іспиту з англійської мови).....	220
Фіщіна Г.О. Психодрама як засіб творчого вираження емоцій.....	225

7. Пантилеев С. Р. Самоотношение как эмоционально-оценочная система. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1991. – 110 с.
8. Рубинштейн С. А. Бытие и сознание. О месте психического в общей взаимосвязи явлений материального мира. – М.: АН СССР, 1957. – 327 с.
9. Сарджвеладзе Н. И. Личность и ее взаимодействие с социальной средой. – Тбилиси: Мецниереба, 1983. – 206 с. С. 134.
10. Спиркин А. Г. Сознание и самосознание. – М.: Политиздат, 1972. – 303 с.
11. Чеснокова И. И. Проблема сознания в психологии. – М.: Наука, 1977. – 144 с.
12. Фромм Е. Концепция человека. – М.: Пресс, 1987. – 263 с.

Борисюк Ірина, Кривенок Ірина,
Попель Майя, студентки фізико-
математичного ф-ту КДПУ

Динаміка проявів креативності в онтогенезі

Аналіз численної кількості наукових праць з проблем творчості свідчить про те, що кожен з науковців по-своєму трактує саме значення слова творчість. Це пояснюється, тим що психології творчості до середини ХХ ст. не надавалось суттєвого значення: суспільство не мало гострої необхідності в таких дослідженнях.

Ситуація різко змінилася наприкінці ХХ-го на початку ХХІ ст. – з'явилась численна кількість наукових досліджень присвячених цій проблемі, які свідчать не лише про її актуальність, а і про неоднозначність підходів до визначення поняття творчість.

Так, за Пономарьовим Я. О. творчість – це створення нового, це механізм розвитку особистості. [1]

Творчість – як розумову й практичну діяльність, результатом якої є створення оригінальних, неповторних цінностей, виявлення нових фактів, властивостей, закономірностей, а також методів дослідження і перетворення матеріального світу, або духовної культури, визначає Лук А. Н. [10]

С. Л. Рубінштейн під творчістю розуміє діяльність, що творить щось нове, оригінальне, що притому входить не тільки в історію розвитку самого творця, але і в історію розвитку науки, мистецтва і т. ін. [6]

Український психолог В. Моляко, розкриваючи сутність творчості з позиції психології, зазначає, що під творчістю розуміють процес створення чогось нового для даного суб'єкта. Тому зрозуміло, що творчість у тій чи іншій формі не є талантом «обраних», вона доступна кожному. І школяр, який засвоює нові знання, розв'язує нову, незнану задачу, і робітник, який виконує нове технічне завдання, і комбайнер, якому потрібно в процесі збирання урожаю врахувати вологість колосся, напрямок вітру – всі вони займаються творчістю, розв'язують творчі задачі. [11]

Універсальною пізнавальною творчою здібністю вважається креативність, яка отримала найбільшу популярність після виходу в світ робіт Дж. Гілфорда, який розробив детально концепцію креативності.

Розвиток креативності проходить як мінімум дві фази:

1. Розвиток «первинної» креативності як загальної творчої, неспеціалізованої по відношенню до певної області людської життєдіяльності. Сензитивний період цього етапу, за даними ряду авторів, настає в 3-5 років. В цей час наслідування значущому дорослому як креативному зразку, можливо, є основним механізмом формування креативності. Можливо також, що на якийсь період креативність переходить в латентний стан (феномен «дитячої творчості»).

2. Підлітковий і юнацький вік (можливо від 13 до 20 років). У цей період на основі «загальної» креативності формується «спеціалізована» креативність: здібність до творчості, пов'язана з певною сферою людської діяльності, як її «зворотна сторона», доповнення і альтернатива. На цьому етапі особливо значущу роль відіграє професійний зразок, підтримка сім'ї і однолітків. Але головне, юнак визначає для себе «ідеальний зразок» творця, якого він прагне наслідувати.

Друга фаза закінчується запереченням власної продукції і негативним відношенням до колишнього ідеалу. [8]

Творчі процеси виявляються у всій своїй силі вже в ранньому дитинстві. Одне з дуже важливих питань, що постає перед дитячою психологією і педагогікою – це питання про творчість у дітей, про розвиток цієї творчості і про значення творчої роботи для загального розвитку і дозрівання дитини. [9] Вже в найменшому віці можна знайти у дітей творчі процеси, які найкраще та найширше виражаються в іграх дітей, що й не дивно – оскільки саме в цьому віці провідною діяльністю виступає гра. А тому і творчість звичайно, буде проявлятися в першу чергу в ній.

Вік 3-5 років є найбільш сензитивним для розвитку творчих здібностей. Дитяча літературна і художня творчість яскравіше всього виявляються саме в цей час, а в 6 років спостерігається спад. Спад творчих проявів до 6 років (при активізації інтелектуальної активності!) вважається наслідком зменшення ролі несвідомого в регуляції поведінки і ростом критичності і розсудливості в свідомості дитини. Можна припустити, що дитина не просто критикує саму себе за відхилення від нормативу (інтеріоризація соціальної норми дорослого: Не «можна!»), а перестає бачити можливість відхилення від стереотипного, наказаного соціальним середовищем поведінки. [8]

Вік 3-5 років, як свідчать дослідження В.М. Дружиніна та його співробітників, сприятливий для формування креативності ще й тому, що дитина до цього віку, з одного боку, готова до соціалізації (сформованість мови), а з іншого боку, – ще не соціалізована. Дитина з легкістю використовує ложку як столовий прилад, як палицю, музичний інструмент, весла. Адже далі стандартне застосування предмету вимагає певної соціалізованості і стереотипізації навичок, і, крім того, розвитку довільної уваги, яка у дитини до 3-4 років ще не розвинена. Для дитини світ ще загадковий, проблемний. Пізніше проблемність світу визнається тільки креативами.

Для формування креативності необхідний певний (оптимальний) рівень соціалізованості, що припускає оволодіння елементарними навичками комунікації, але при цьому – мінімальну представленість поведінкових стереотипів.

Формування креативності як особистісної характеристики в онтогенезі виявляється спочатку на мотиваційно-особовому, потім – на продуктивному (поведінковому) рівні.

Творчі здібності проявляються, як правило, рано, в 5 років. Зазвичай діти починають складати, несподівано для себе і для інших, казки і вірші. Наслідування творчим зразкам як етап переходу від наївної творчості до творчості «дорослого» настає в 8-15 років і в творах юних авторів пропадають творчі елементи (новизна, оригінальність). Але до 16-17 років творчі елементи з'являються знов після продовження фази первинного наслідування. [8]

Дитина може уявити собі значно менше, ніж доросла людина, але вона більше довіряє продуктам своєї уяви і менше їх контролює.

Для розвитку креативності необхідне нерегламентоване середовище з демократичними стосунками і наслідування дитиною творчої особи. [9]

Розвиток креативності, можливо, здійснюється за наступним механізмом: на основі загальної обдарованості під впливом мікросередовища і наслідування формується система мотивів і особистісних властивостей (нонконформізм, незалежність, мотивація само-актуалізації), і загальна обдарованість перетворюється в актуальну креативність (синтез обдарованості і певної структури особи).

Як відомо, перехідний вік характеризується в цілому рядом стосунків, суперечністю, полярністю моментів, що характеризують його. Ось і уява в цей період характеризується зломом, руйнуванням і пошуками нової рівноваги. Щодо діяльності уяви в тому вигляді, як вона виявлялася в дитячому віці, у підлітків вона стає менш інтенсивною; це дуже легко відмітити на тому факті, що у дитини цього віку, як масове явище або як правило, зникає пристрасть до малювання. Малювати продовжують тільки деякі діти, переважно особливо обдаровані в цьому відношенні або спонукувані до нього зовнішніми умовами на зразок спеціальних занять малюванням. [8]

Подвійність нової форми уяви, яка зароджується в той час, можна легко побачити з того факту, що найбільш поширеною і масовою формою діяльності уяви в цьому віці є літературна творчість. Вона стимулюється сильним підйомом суб'єктивних переживань, розростанням і поглибленням інтимного життя підлітка, так що у нього в цю пору створюється особливий, свій внутрішній світ. Це з одного боку. [9]

З іншого – як правило, у масового підлітка зникає і інтерес його до літературної творчості, підліток починає критично відноситися до нього, як раніше відносився критично до свого малюнка; його починає не

задовольняти недостатня об'єктивність його творів, і він залишає писання. Отже, стрибок уяви і глибоке його перетворення – ось що характеризує критичну фазу підліткового віку. [9]

Тобто цілком зрозуміло, що у молодшому шкільному віці творчі здібності найвищі у порівнянні з іншими віковими категоріями, і це пояснюється не стандартизованістю дитячого мислення, браком досвіду про оточуючий світ, життєві ситуації і низьким рівнем уявлення про закони природи.

В підлітковому віці відбувається злам усіх життєвих надбань, а тому і зниження рівня креативності, перебудова сталих понять, моральних цінностей, зміна життєвих поглядів. Це пов'язано зі статевим дозріванням, з періодом підліткової кризи та перебудовою відношення до оточуючого світу.

В ранньому юнацькому віці відбувається новий сплеск творчості, що пояснюється з уже встановленою новою формою світобачення, новими формами моральних цінностей. Людина в цей період закріплює свої позиції та переконується в правильності вже зроблених висновків.

Метою нашого дослідження було вивчення динаміки розвитку креативності у дітей за допомогою невербального тесту Е.П. Торренса, субтесту «Незавершені фігури».

Дослідження проводилось в трьох вікових групах дітей: молодший шкільний вік, підлітковий вік та ранній юнацький вік.

Дослідження креативності молодшого шкільного віку проводилось серед дітей 3-х та 4-х класів КЗШ №119, міста Кривого Рогу, в загальній кількості 25 чоловік; підліткового віку проводилось серед дітей 6-х та 7-х класів КЗШ №11, міста Кривого Рогу, в загальній кількості 40 чоловік; серед дітей раннього юнацького віку проводилось в групах №2/3 та 3/2 в ДПТНЗКЦ «ППРКБГ» (Училище №14), міста Кривого Рогу, в загальній кількості 25 чоловік.

Результати дослідження були піддані якісному і кількісному аналізу, за результатами якого побудована таблиця «Динаміка розвитку креативності» (табл.1) та діаграма «Прояви креативності в різних вікових категоріях» (Рис.1).

Табл.1

Динаміка розвитку креативності

Рівні	Молодший шкільний вік		Підлітковий вік		Ранній юнацький вік	
	чоловік	%	чоловік	%	чоловік	%
Високий	8	32	0	0	3	12
Норма	15	60	34	85	21	84
Низький	2	8	6	15	1	4

Як свідчать дані таблиці і діаграми в молодшому шкільному віці найбільший відсоток дітей з середнім рівнем креативності (60%), а найменша кількість дітей (8%) має низький рівень креативності. В підлітковому віці картина дещо інша. Середній рівень властивий більшості дітей (85%), але зовсім не виявлено дітей з високим рівнем розвитку креативності. В ранньому юнацькому процентний розподіл рівнів наступний: високий – 12%, середній – 84% та низький – 4%.

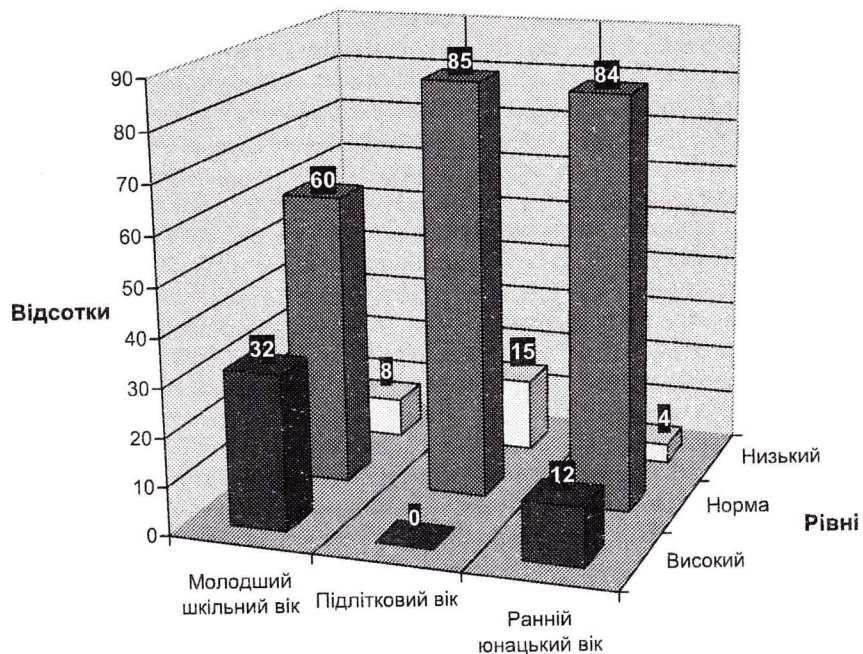

Рис. 1 Прояви креативності в різних вікових категоріях

Отже, як свідчать одержані результати має місце певна динаміка творчої креативності. В молодшому шкільному віці показники креативності найвищі (високий рівень – 32%). В підлітковому віці, вони дещо зменшуються, і на початку раннього юнацького віку вони знову зростають. Хоча в підлітковому віці різко падає показник високого рівня розвитку креативності, але значно зростає середній рівень, який залишається майже незмінним і в юнацькому віці. Найбільший відсоток показника креативності простежується на середньому рівні в усіх вікових категоріях. Найменший – на високому та низькому рівнях.

Талант розвивається і формується тільки в умовах, сприяючих індивідуальному розвитку особи. Ці умови припускають, що все повинно

бути спрямовано на таку організацію учбового процесу, таку його цілісність, де всі предмети активізували б творчий потенціал людини, будили б його духовні сили, жагу творчості; де методика викладання будь-якого предмету виключала б пасивні сприйняття готових знань, висновків і точок зору.

Дана тема не може охопити усіх аспектів вивчення розвитку творчих здібностей дітей та креативності. Для цього потрібно провести ще не один дослід, щоб досить широко і глибоко розкрити взаємозв'язки, розкрити усі особливості розвитку та динаміки креативності. Оскільки, ця тема досить актуальна в наш час, та надзвичайно цікава з точки зору психології тому вона потребує і подальшого її вивчення.

Список використаних джерел

1. А. Л. Галин Психологические особенности творческого поведения, Новосибирск 2001
2. Богоявленская Д.Б. Психологические основы интеллектуальной активности. - Дис. докт. психол. наук. -М., 1988.
3. Рождественская Н.В. Проблемы и поиски в изучении художественных способностей. Художественное творчество. Сборник. - Л., 1983.
4. Шведерский А.С. Можно ли учить тому, чему нельзя научить? Диагностика и развитие художественной одаренности. Сборник. - СПб., 1992.
5. Юркевич В.С. О наивной и культурной креативности // Основные концепции творчества и одаренности. - М., 1997.
6. Я.А. Пономарев Психология творчества издательство «Наука» Москва, 1976
7. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. М., 1940
8. Дружинин В. Н. Психология общих способностей — СПб.: Издательство «Питер», 1999.
9. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте: Психол. очерк: Кн. для учителя. — 3-е изд. — М.: Просвещение, 1991.
10. Лук А. Н. Психология творчества. М, Наука, 1978.
11. Моляко В.О. Психологічна теорія творчості // Наукові записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / За ред. члена кореспондента АПН України Н.В. Чепелевої. - К., Нора-Прінт, 2002.

Рябікова Юлія Володимирівна,
студентка фізико-математичного
факультету КДПУ

Психологічний аналіз мотивації навчальної діяльності

Однією з найнеобхідніших умов виховання людини відкритого суспільства є розвиток її унікальності та індивідуальності. Реалізація цього неможлива без правильної мотивації навчання та розвитку інтересу до нього. Все, що виробило й виробляє суспільство, як у матеріальній сфері, так і у духовній, здійснюють конкретні люди, неминучою умовою